

FRANE BUŠKARIOL

Arheološki muzej u Splitu

ZBIRKA MACHIEDO U ARHEOLOŠKOM MUZEJU U SPLITU

O arheološkoj djelatnosti Jerolima Machieda, Hvaranina, nije rečeno ono što se moglo i trebalo. Objavio je u Splitu 1872. g. djelo posvećeno moćima sv. Prospera.¹

Zajedno s Grgurom Bučićem bio je jedan od prvih zabilježenih istraživača prethistorije Dalmacije, iskopavajući kamene gomile u okolici Hvara 1853. i 1859. g.² Rezultate tih istraživanja s položaja Sokolica u uvali Vira objavio je desetak godina kasnije Jakov Boglič.³

Za života stvorio je jednu od najznačajnijih zbirki u ovim krajevima. Posebno brojni i zanimljivi su primjerci novaca, nalaženih vjerojatno po čitavom otoku, a možda i u širem prostoru Dalmacije, do kojih je vjerojatno dolazio na različite načine. Nakon njegove smrti, zbirka prelazi u ruke nasljednika, Josipa i Lovre Machieda. Koncem 19. st., točnije 9. i 10. veljače 1894. g. u Hvaru boravi upravitelj zagrebačkog Arheološkog muzeja Josip Brunšmid, te popisuje zbirku,⁴ s namjerom da je otkupi za zagrebački muzej. Iz bilježaka proizlazi da je Brunšmid nasljednicima ponudio 800 forinti, no oni nisu pristali na ponudenu cijenu.⁵ Osim arheoloških predmeta, o kojima će kasnije biti govora, te novaca koji obimnošću građe zaslužuju posebne osvrtne,⁶ u zbirci se nalazio veći broj knjiga i različiti arhivski dokumenti.⁷

Svoje bilješke Brunšmid je koristio u dva navrata, jednom u izvještaju iz Dalmacije kada opisuje arheološki dio zbirke,⁸ drugi put u svojoj dizertaciji prilikom obrade, točnije popisa novaca grčkih gradova Dalmacije.⁹

Brušmidova djelatnost upozorila je tadašnjeg direktora splitskog muzeja don Franu Bulića i navela ga da i on nešto pokuša u pogledu otkupa zbirke. Zajedno s W. Kubitschekom boravi u Hvaru 30. kolovoza 1896. g., gdje pregledavaju zbirku. Nakon toga se obraća braći Machiedo dopisom, tražeći od njih uvjete otkupa.¹⁰ Oni izjavljuju da su voljni prodati zbirku za splitski muzej, te pismu prilažu prijepis kataloga numizmatičkog dijela zbirke, vođen rukom pok. Jerolima.¹¹ Podaci ovog popisa odnose se na dvije godine: 1872. i 1873., te je vidljivo da je tijekom ovih dviju godina zbirka i dalje rasla, dosegaivši krajem 1873. g. ukupan broj od 3524 komada. Posebno su popisu pridodana 4 novčića sa zabilježenim mjestom nalaza, a to su: otočić sv. Klement na kojem je Vicenca Kuparić našla novčić Klaudija, te hvarsko polje, gdje je Katarina Bracanović, udova Ante, našla novce Licinija, Konstantina Velikog i Konstancija.

Iz gore navedenog proizlazi da nije precizan podatak, koji donosi N. Petrić,¹² po kojem je splitski muzej već 1894. g. došao u posjed dijela zbirke Machiedo. Ostaje nepoznato kroz kakve prilike je zbirka prolazila sve do 1933. g., ali je očito da je većim dijelom bila sačuvana, te se spomenute godine tadašnji direktor Arheološkog muzeja u Splitu, Mihovil Abramić, kod obitelji Machiedo počinje interesirati za otkup. Nasljednici povjeravaju poslove oko prodaje septemviru i suvlasniku Remigiju Bučiću iz Zagreba, s kojim Abramić konačno koncem 1934. g. postiže dogovor, i za splitski muzej otkupljuje zbirku za cijenu od 48.000 dinara, isplativih u dvije rate.¹³ Među arhivskim spisima nalazi se i primopredajni popis, koji je u ime nasljednika potpisao Lucian Gazzari, a u ime Muzeja M. Abramić.¹⁴ Na tom popisu je vidljivo da je Abramić primio »2852 komada novca antiknog, sredovječnog i suvremenijeg u XXII kartona sa inventarnim popisom, 1 omot (otprilike 1 1/2 kg) istrošenog i izlisanog novca...«.

Osim novaca, Abramić je preuzeo i druge arheološke predmete: »... 7 glinenih svjetiljki, 1 brončana crnačka glava (aryballos), 1 ulomak grčkog natpisa, 2 rimska natpisa, 5 ulomaka opeka sa žigom, 1 komad grčke vaze, 2 prehistorijske vaze, 1 šiljasta amfora, 4 komada mozaika, nekoliko ulomaka posuda, 3 brončane votivne noge, 10 raznih fragmenata egipatskih amuleta i patvorenih, 9 raznih fragmenata staklenih, od kosti i jantara, 14 raznih brončanih fragmenata...«. Potom slijedi popis žigova na svjetiljkama, te žigova na tegulama.

Ovakav popis je gotovo neupotrebljiv, tim više ako nije poznat način na koji su spomenici u Muzeju bili pohranjeni. Predmeti nisu bili inventarizirani neposredno po njihovom dolasku u Muzej, pa nije isključeno da su s vremenom razvučeni i presloženi tematski po muzejskim spremištima. Na taj način su bili priključeni većem broju spomenika koji su dospjeli u Muzej između 1927. g. i 1950. g., a koji su osakaćeni za podatke o okolnostima i mjestu nalaza, te na taj način donekle znanstveno obezvrijeđeni. Međutim, svi su ti spomenici ipak sačuvani, te se revizijama ispravljaju pogreške i nepravde.

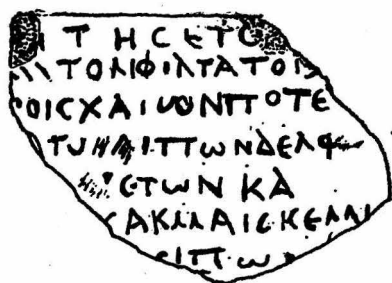
Čitav posao oko prepoznavanja predmeta iz nekadašnje zbirke Machiedo bio bi nemoguć, da se nije sačuvao blok s opisima i crtežima, koje je još 1894. g. napravio J. Brunšmid.¹⁵

Brunšmid je donekle u pravu kada kaže da »... sбирка starina nije obilna...«, ali nipošto nije u pravu kada kaže »... ostale predmete, među kojima je više egipatskih, mogu mimoći, pošto su posve neznatni...«. ¹⁶ To nije točno, jer svi ti predmeti u širem kontekstu imaju svoju vrijednost i zaslužuju pažnju. Na temelju Brunšmidovih bilježaka u nastavku donosim popis predmeta zbirke Machiedo, raspoređenih po grupama.

I. Natpisi

CIL III 3091 — latinski nadgrobni natpis, dimenzije 26 × 17 × 4,5 cm
 CIL III 10094 — latinski natpis dimenzija 29 × 39 × 12 cm, nađen u Hvaru prilikom rušenja kneževe palače 1887. g.

— grčki kršćanski natpis (Slika 1), koji s lijeve strane ima oblik pilastra ukrašenog palmetom i biljnim motivima. Možda upotrebljavan kao kapitel.¹⁷

SLIKA 1 — Zbirka Machiedo — grčki natpis. Desna valjda isti kamen. Mjerilo nepoznato. Po Brunšmidovom crtežu

II. Tegule sa žigom

Od 9 tegula sa žigom, koje je Brunšmid vidio, u Muzej je dospjele svega 5, i to sa žigovima: ... BROS, ... NSIANA, ... NSIA, ... ANSIA, te CLAVD AMBR...

Očito je, da je u međuvremenu nestala i tegula sa žigom tvornice Pansiana iz Tiberijeva vremena, nađena 1892. g. kod Vrboske na Hvaru.

III. Brončana plastika

— brončani arribalos, nepotpuno sačuvan, u obliku negroidne glave s ogrlicom, inventar Muzeja H br. 5473, po prvi put ga opisuje J. Brunšmid,¹⁸ fotografiju objavljuje M. Abramić,¹⁹ a potom D. Pinterović²⁰ i M. Nikolanci,²¹ navodeći da je nalazište nepoznato, odnosno da je vjerojatno nađen u Solinu.

Nepoznata je sudbina još nekoliko primjeraka sitne brončane plastike koja se nalazila u zbirci u vrijeme Brunšmidovog popisivanja. To su:

— rustični kipić kojeg Brunšmid interpretira kao »vojnika koji je bacio koplje.«²² Figurica je imala oštećenu desnu ruku i nogu, a bila je visoka 10 cm. Preko lijeve ruke imala je, kako mi se čini, prebačenu lavlju kožu, pa bi to bio prikaz Herakla,

— glava muškarca u kojoj Brunšmid vidi Apolona, visine 1,7 cm,²³

— ukrasni čavao s figuralno oblikovanom muškom glavom, visina 3,3 cm,

— muškarac s kapom, oblikom sličnom frigijskoj, podignute lijeve ruke, a desne ruke položene uz tijelo, odjeven uhiton. Brunšmid pretpostavlja da se radi o dršku noža. Veličina nije naznačena.

— aplika u obliku Erota, u klečećem stavu, koji pridržava ploču s natpisom »IRNI«. Nije isključeno da se radi o aplici-anđelu koji pridr-

žava natpis s kraticom za Isusa Nazarećanina, kralja židovskog. Visina 2,4 cm,

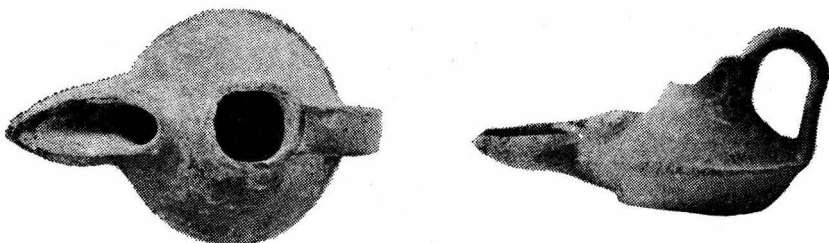
— brončani uteg, za koji Brunšmid u svojim bilješkama navodi da »nije rimski«. Šesterokutna je oblika, sa središnjim krugom unutar kojeg se nalazi juvenilni portret u lijevom poluprofilu. Promjer 1,9 cm, debljina 3 mm.

IV. Keramika

U zbirci su se nalazile dvije helenističke posude, nađene u Visu, ali bez podataka o okolnostima nalaza. Jedna je amforiska, prekrivena crnim firnisom, s vertikalnim kanelurama na trubu i s dva drška koja idu ispod oboda na rame. Dimenzije ove posude su bile: visina 19 cm, promjer grla 9,8 cm i promjer konično oblikovane noge 6,5 cm. Druga posuda je skyphos, s kvalitetnim crnim firnisom i vertikalnim kanelurama, s dva drška. Dimenzije su mu: visina 11,5 cm, promjer grla 6,8 cm i promjer konične noge 4,8 cm. Jedna od ove dvije posude je otkupom dospjela u Muzej, dok je nepoznata sudbina druge.

U zbirci se nalazila i hioska amforica, visoka 70,5 cm, nađena u Hvaru.²⁴ Otkupom je dospjela u Muzej.

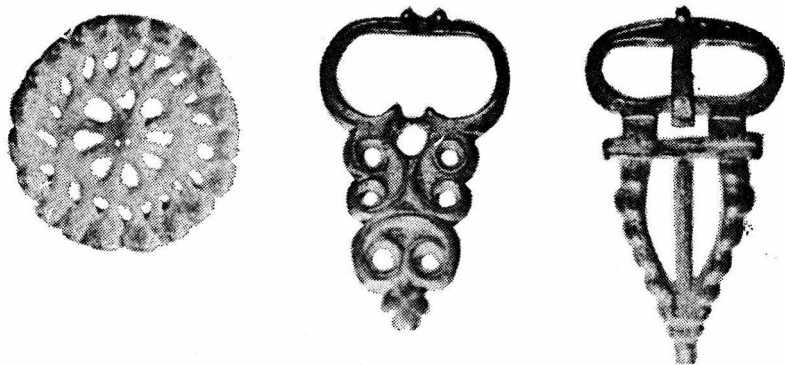
U Muzej su dospjele i sve lucerne koje je Brunšmid vidio i spomenuo u svom izvještaju.²⁵ To su: dvije lucerne sa žigom VIBIANI, kat. br. Muzeja Fc 1444 i Fc 1446, lucerna sa žigom CRESCES kat. br. Fc 1445, lucerna sa žigom FORTIS kat. br. Fc 1447, sve se datiraju u 1.—2. st. n. e. Spomena vrijedna je i lucerna kat. br. Fc 1449, kasnocarskog oblika s dvije plastične jelove grančice, nađena u grobu od tegula sa žigom SOLONAS, kojeg možemo datirati u 3.—4. st. n. e., s radioničkim žigom XIONHC, za koji nalaz nemamo pobližih topografskih podataka, osim da je nađen u Hvaru. Hvarski nalaz je i lucerna kat. br. Fc 1443, s re-

SLIKA 2 — Zbirka Machiedo u Arheološkom muzeju u Splitu lucerna Fc 1450

ljetnim prikazom golubice nad palmom, stiliziranim i deriviranim motivom Duha svetog nad stablom života,²⁶ starokršćanski nalaz nađen u hvarskoj uvali, vjerojatno sjevernoafričke provenijencije. Lucerna kat. br. Fc 1450 (Slika 2, a i b) je još jedan od spomenika bogate kasnoantičke spomeničke baštine Hvara. Nije helenistička, kako je smatrao Brunšmid,²⁷ već pripada grupi bizantskih svjetiljki za koje još uvijek ne postoji precizna determinacija i datacija.²⁸

Posljednje posude koje su dospjele u Muzej s popisa ove zbirke su dvije prehistorijske šalice, nađene u grobovima pod gomilama na položaju Sokolica u uvali Vira. U novije vrijeme postale su predmet zanimanja stručnjaka, te prilog razjašnjavanju prehistorijskog perioda otoka Hvara.²⁹ Inventarni brojevi Muzeja su im N 981 i N 982.

SLIKA 3 — Zbirka Machiedo u Arheološkom muzeju u Splitu
a. — fibula H 5497 b. — kopča H 5496 c. — kopča H 5495

Pregledom keramičkog inventara na ovaj način više ne stoji tvrdnja da su hvarske svjetiljke iz zbirke Machiedo izgubljene.³⁰

V. Sitni metalni predmeti

— provincijalnobizantska pojasna kopča srodna tipu Keszthely-Pecs (Slika 3, b), inv. broj Muzeja H 5496, duga 5,55 cm, široka 3,15 cm, debljine 0,275 cm. Brončana, jednodijelna kopča kojoj nije sačuvan trn. Vjerojatno lijevana u kalupu tehnikom izgubljenog voska, a nije rađena na proboj, kao što su rađeni karakteristični oblici ovog tipa nakita. Na kraju predice su dva reljefna rebra za učvršćenje položaja trna. Okov je izveden sa tri nasuprotno postavljene dvostruke vitice. Na kraju okova je četverolist, koji možda predstavlja i stilizirani grčki križ. Sa stražnje strane su zalemljena dva četverokutna perforirana okova, koja su služila za učvršćenje o remen. Ovu kopču je objavio Z. Vinski navodeći da je nepoznato mjesto nalaza, vjerojatno Salona, zaveden obiljem takvog neopredijeljenog materijala koji zaista potječe iz Salone ili bliže okolice.³¹

Direktnih analogija ova hvarska kopča nema. Donekle je slična nalazu iz lokaliteta Cikò u Mađarskoj.³² U ovu grupu spadaju i nalazi iz Velog Mluna u Istri, te nalaz iz Mihaljevića kod Sarajeva, što možda ukazuje na redovničko ishodište na području s manjim direktnim avarskim utjecajem. Izvan Jugoslavije, slične kopče su nalazene na prostorima pod bizantskom upravom ili pod znatnim bizantskim utjecajem, kao npr. u vizigotskoj Španjolskoj. Hvarska kopča potvrđuje mišljenje o nekoj vrsti »modnog diktata« bizantskih radionica, te prihvaćanju isto-

vrzne mode na raznim direktno nepovezanim mjestima. Kopča se datira u prvu polovicu 7. stoljeća n. e.,

— pojasna kopča tipa Bologna (Slika 3 c), inv. br. H 5495, duga 5,8 cm, široka 3,2 cm, debljine 0,4 cm. Jednodijelna je kopča sa sačuvanim trnom, brončana, lijevana u kalupu tehnikom izgubljenog voska. Na predici se nalazi udubljenje za učvršćenje položaja trna. Rub okova ukrašen je pseudogranulacijom. Sa stražnje strane su zalemljena tri perforirana zaobljena okova, koji su služili za učvršćenje kopče o remen. Po prvi put ju je objavio Z. Vinski.³³ Obradujući pojasne kopče ovog tipa, Vinski nije primijetio bitan konstruktivni detalj: jedino ova kopča je jednodijelna, sve druge iz ove grupe su dvodijelne, imaju predicu i okov iz dva dijela spojena stožerom. Ovo dijelom umanjuje upotrebnu vrijednost hvarskog primjerka, s obzirom na teže prilagođavanje zahtjevima pomicanja remena i naprezanja tijela. Treba ispraviti i okolnosti nalaza koje spominje Vinski, kada pretpostavlja da je ova kopča »... nađena negdje u salonitanskom ageru ili Saloni...« te kada na temelju iste tvrdnje pribraja Salonu popisu lučkih emporija u kojima je nađena kopča ovog tipa.

Po načinu obrade, odnosno po imitaciji granulacije na rubnim dijelovima okova kopče, bliski su joj nalazi primjeraka iz starosjedilačkog groba 7. st. u Korintu, te iz istarskog groblja Brkač-Vrh kod Motovuna.³⁴ Poznati lokaliteti s nalazima osnovnog tipa ove grupe nakita su još: Bologna, Trento, Atena, Carigrad i Hersones, dok bi podtip bio Korint—Brač—Hvar. To nesumnjivo ukazuje na bizantsku provenijenciju osnovnog tipa. S obzirom na spomenute tehnološke osobine, hvarski primjerak je funkcionalno retardirani osnovni oblik, pa bi ga na temelju toga datirao u vrijeme 625—650. g.,

— pločasta fibula (Slika 3, a), inv. br. H 5497, bronca, promjer 4 cm, debljina 0,7 cm. Šiljasto središnje izbočenje radijalno spojeno pomoću osam zraka s osmerolistom, koji je loše izveden pseudogranulacijom s jedva naznačenim zrcima na kutovima i međubridovima. Osmerolist je koncentrično postavljen u odnosu na obodni krug sa 23 pseudogranule. Međusobno su spojeni s 19 asimetrično postavljenih sekanti. S donje strane je zalemljena noga od brončanog lima i ostaci nosača igle. Fibula je lijevana u istrošenom kalupu. Loša zanatska obrada modela karakterističnog za vrijeme oko prve polovice 7. st. n. e.³⁵ i imitiranje zlatarskih tehnika na nevjest način ukazuju na vrijeme nastanka u drugoj polovici 7. stoljeća. Nije isključeno da je u upotrebi i početkom 8. stoljeća.

Osim navedenih predmeta, u svojim bilješkama Brunšmid spominje i neke predmete koje nisam mogao naći u Muzeju, ili zbog toga što u Muzej nisu ni dospjeli, ili zbog toga što je njihov opis nedostatan za prepoznavanje u obilju muzejske građe.

Na prvom mjestu, to bi bila fibula za koju se može pretpostaviti da je vrlo slična gore opisanoj pod inv. br. H 5497, i da se od gore opisane razlikuje jedino u promjeru, koji je kod ove nepronađene iznosio 3,6 cm. Potom slijedi obična lučna prehistorijska fibula s jednom petljom, duga 8,8 cm i visoka 6,5 cm. Prehistorijskog karaktera je i brončana igla s ovalnim zadebljavanjem, ukrašena nizovima paralelnih ureza u gornjoj

četvrtini, na zadebljanju i neposredno ispod zadebljanja, duga 13,7 cm. Nije isključeno da i ovi prethistorijski nalazi potječu iz gomila u uvali Vira.

Nije pronađena ni brončana udica, duga 4,2 cm, a također niti predmet, dug 4 cm, od bronce, koji je vjerojatno držak s karičastim hvatištem i koničnim postoljem, koje ima četverokutni otvor za nasad i manji bikonični dodatak s donje strane. Arheološki karakter ovog predmeta nije moguće sa sigurnošću utvrditi.

U zbirci su se u Brunšmidovo vrijeme nalazila i dva brončana prstena. Za jednog znamo da je imao nekakav urezan lik, a za drugog da je imao ležište za umetak koji je nedostajao. Drugih podataka nema. U zbirci je bio i komadić antičkog brončanog ogledala, u obliku kružnog isječka neutvrđenih dimenzija. Nepoznata je i sudbina dviju brončanih strelica, jedne u obliku lista s tuljcem za nasad dugim 2,5 cm, a druge trobridne, kojoj nedostaje trn za nasad, dužine 3,3 cm.

VI. Varia:

Brunšmid još spominje tri komada jantara, za koje se može sumnjati da su u vezi s prethistorijskim predmetima zbirke, zatim razne komadiće kamena, pod čime se može svašta podrazumijevati, te »komadiće od Pompejeva stupa« (!). U arheološkoj znanosti nije poznat stup posvećen Pompeju, sudioniku prvog rimskog triumvirata zajedno s Krasom i Cezarom. Stoga se vjerojatnim čini mišljenje da je Brunšmid upotrijebio nezgrapnu jezičnu tvorbu svog vremena, u kojoj se kriju ulomci kamenja koje je Machiedo na neutvrđen način dobio kao suvenir iz grada Pompeja u Italiji, u to vrijeme već arheološki istraživanog. Ti komadići su mogli biti zgodan suvenir za kolekcionare i ljubitelje antike.

Uspoređujući Brunšmidov popis i koncept Ambricevog primopredajnog spisa, može se uočiti da je Abramić primio još »4 komada mozaika te nekoliko ulomaka posuđa«. Prepoznavanje i zaključci na temelju ovakvih podataka nisu mogući. Na Brunšmidovom popisu se nalazi još i jedan stakleni unguentarij, visine 4,4 cm i promjerom otvora grla 0,8 cm.

VII. Predmeti egipatskog karaktera

Brunšmid ih je u svojim bilješkama popisao, ali im prilikom obrade zbirke nije dao veće važnosti.³⁶ Abramić u primopredajnom spisu kaže: »... 10 raznih fragmenata egipatskih i patvorenih...«. Na ovom mjestu se ne bih bavio opravdanošću dijela Abramićeva zaključka, s obzirom da su većinu tih predmeta već obrađivali, ili još obrađuju neki naši stručnjaci.

1. Ulomak statuete nalik na šauabti. Inv. br. B 218. Visina 4,6 cm, širina 6,65 cm (zajedno sa stražnjom natpisnom pločom), debljina 2,7 cm. Izrađena od mekog vapnenca. Glava oslonjena na ploču s natpisom, prilično minuciozan rad. Nema uobičajene brade, crte lica su date plošno. Ispod očiju se nalazi nekakav držač klafta (pokrivala glave). Figurica je odlomljena neposredno ispod ramena. Ploča s natpisom, gdje se vidi desetak hijeroglifskih znakova, također je odlomljena. Po figurici su tragovi premaza tamnosmeđom bojom. Nije objavljena.

2. Ulomak statuete nalik na šauabti. Inv. br. B 217. Visina 3,95 cm, širina 3,45 cm, debljina 2,4 cm. Izrađena od mekog vapnenca. Crte lica date su plošno. Na glavi klaft, lošije obrađen nego na prethodnom primjerku. Figurica je odlomljena na dijelu klafta i vrata neposredno iznad ramena. Oštećenja na vrhu brade i klafta, gornji dio klafta je napukao, dva ulomka su naknadno zalijepljena. Oštećen je i nos. Vidljivi su tragovi tamnosmedog premaza bojom. Nije objavljena.

3. Tzv. Nefertum-božanstvo koje stoji na lavu. Inv. br. G 1677. Visina 5,75 cm, širina 1,1 cm, debljina 2,45 cm (na mjestu postamenta na kojem leži lav). Izrađena od fajanse. Objavio P. Selem,³⁷ označivši kao mjesto nalaza »srednju Dalmaciju«.

4. Tzv. udjat, oko Horusa. Inv. br. G 1627. Visina 2,3 cm, širina 3,2 cm, debljina 0,75 cm, otvor za provlačenje vrpce promjera 0,375 cm. Izrađeno od fajanse. Objavio Selem,³⁸ koji u ovom predmetu prepoznaje komad iz zbirke Machiedo.³⁹

5—6. »Dva mala privjeska«.⁴⁰ Iz sumarnog Brunšmidova opisa teško je zaključiti o kojim se predmetima radi. U zbirci Muzeja postoje tri predmeta koja bi mogla biti neki od ova dva spomenuta. To su:

G 1629 — perforirani amulet od fajanse, derivirano magično oko⁴¹

G 1630 — stilizirani amulet od fajanse, prikaz Anubisa⁴²

G 1767 — ulomak oko Horusa, tzv. udjat, od fajanse. Ima otvor za provlačenje vrpce, uzdužno postavljen, promjera 2 mm. Dužina 2,4 cm, visina 2,1 cm, debljina 0,5 cm. Nije objavljen.

7. Ulomak šauabtija od fajanse. Inv. br. G 1625. Objavio Selem.⁴³ Pretpostavka da se radi o predmetu iz zbirke Machiedo je opravdana⁴⁴ utoliko što danas u Muzeju nema drugog predmeta koji bi odgovarao opisu iz Brunšmidovih bilježaka.

8. Brončana figurica Ozirisa. Inv. br. H 5464. Objavio Selem.⁴⁵ U prepoznavanju ove figurice kao predmeta iz zbirke Machiedo vrijedi ista pretpostavka kao i za prethodni broj.

9. Privjesak od fajanse u obliku Horusa. Inv. br. G 1631. Objavio Selem,⁴⁶ koji ga je prepoznao kao predmet iz zbirke Machiedo.⁴⁷

10. Amulet u obliku oka, od fajanse. Inv. br. G 1628. Objavio Selem,⁴⁸ te kasnije uočio da se radi o predmetu iz zbirke Machiedo.⁴⁹

11—12. — »Veći skarabej i manji s neznatnim crtežom«.⁵⁰

U Muzeju se nalaze dva skarabeja, kat. br. G 1632 i b. b. Oba su od fajanse, veći ima tragove dodatnog tirkiznog premaza. Na većem se nalaze hijeroglifi u 4 reda, dok je na manjem natpis zaista neznatan. S obzirom da drugih sarabeja u Muzeju nema, pretpostavka da ova dva predmeta potječu iz zbirke Machiedo je opravdana. Nisu objavljeni.

13—14. — »2 minduše od fayance i mali komadići od fayance«.⁵¹ U Muzeju postoji više ulomaka od fajanse, neki neodrediva izvornog oblika, neki u obliku tzv. »melonen« perli. Iz ovakvog sumarnog opisa nije moguće prepoznati predmete iz zbirke Machiedo.

U egipatsku zbirku u pravom smislu ne spadaju »tri veće noge od bronsa slabe radnje, iz Egipta«.⁵² Teško je odrediti što je Brunšmid pod ovim opisom mislio. Kao prvo, možda se radi o predmetima koje je Machiedo zaista dobio kao antikvitet iz Egipta. U tom slučaju pod zna-

kom sumnje je hvarska provenijencija ostalih predmeta egipatskog karaktera. Osim toga, ne smije se isključiti Brunšmidovo poznavanje koptskog zanatstva, pa je možda na ovaj način naznačeno radioničko podrijetlo, a ne topografska ubikacija nalazišta.

SLIKA 4 — Zbirka Machiedo (?) u Arheološkom muzeju u Splitu
okovi: a. — H 5498 b. — H 5499 c. — H 5500

U Muzeju se nalaze tri brončane noge s inv. brojevima H 5498, H 5499 i H 5500, koje su bile zajedno pohranjene, i bez ikakvih podataka o okolnostima nalaza. Dvije su zanatski lošiji rad, dok je jedna nešto kvalitetnija. Ta noga je obuvana u sandalu, čiji su ukrasi izvedeni točkastim ubodima i plitkim urezima. Iznad gležnja se nalazi motiv paunovog repa ili lire, izveden manjim točkastim ubodima, dok je ispod remena oko gležnja sa svake strane istom vrstom uboda izvedena po jedna spiralna vitica. U oblikovnom smislu, zajednička osobina svih komada je naznačavanje članaka prstiju sa po dva dublja ureza, te trokutasto oblikovani nokti (Slika 4). Ne radi se o amuletima apotropejskog ili votivnog karaktera, kako ih opredjeljuje Abramić u primopredajnom spisu zbirke, već o podložnim okovima nekih komada namještaja.⁵³ Oštećenost na položaju pete ukazuje da su na tim mjestima bile izložene najvećem naprezanju, a izlizanost na istim mjestima ukazuje da su duže vrijeme bile u takvoj upotrebi. Naposljetku, zajednički im je i način učvršćenja u vjerojatno drveni umetak: pomoću 1 do 2 čavlića sa stražnje i bočne strane gležnja.

Prepoznavanje egipatskog dijela zbirke Machiedo ponovo obnavlja problem oko autentičnosti hvarskih nalazišta egipatskih predmeta. Arhivski spisi Muzeja i dostupne bilješke arheologa problem nisu riješili. Za svega dva predmeta s donekle egipatskim karakterom znamo da su nađeni u Hvaru, no ni to nije najsigurniji podatak. Jedan je dekapitirani

šauabti, nekad u zbirci Marchi, danas u privatnom vlasništvu u Hvaru (bez podataka o okolnostima nalaza, pretpostavlja se, kao i za ostale predmete ove nekadašnje zbirke, da je nađen u Hvaru,⁵⁴ bez jačih argumenata) te karneola s urezanim prikazom svete ptice ibis, koja u nozi drži vagu (prema Ljubiću nađena na području Starog Grada).⁵⁵ Ova dva podatka nisu dovoljna za temeljitije studije. Stoga preostaje samo da se ponovi već iznesen zaključak⁵⁶ da je nužno potrebna znanstvena obrada sačuvanog dijela arhiva zbirke Machiedo, u nadi da će se tamo naći neki za arheologiju vrijedni podaci. S njima bi ovi sačuvani i potpisani, a možda i drugi nesačuvani arheološki predmeti dobili svoje znanstveno mjesto, a nadopunilo bi se i znanje o djelatnosti članova obitelji Machiedo na arheološkom polju.

BILJEŠKE

¹ G. Machiedo, *Memoria riguardante le insigne reliquie di San Prospero martire pretettore della città e diocesi di Lesina*, Split 1872.

² N. Petrić, Grgur Bučić i arheološka istraživanja na Hvaru u 19. st. Simpozij JAZU: Hvar u prirodnim znanostima, Zagreb 1977, str. 222.

³ G. Boglich, *Studi storici sull'isola di Lesina*, Split 1872, str. 7.

⁴ Bilješke s ovog hvarskog putovanja nalaze se u Brunšmidovom notesu, nađenom u ostavštini Mihovila Abramića. Blok s bilješkama nosi signaturu AMS Arhiv Abramić, 13/III, str. 1—47.

⁵ Ukupna cijena je obračunata prema pojedinačnim cijenama za predmete, čiji zbroj je dat na 1. stranici spomenutog bloka. Iz daljnje sudbine zbirke vidljivo je da se nasljednici nisu složili s ponudenom cijenom.

⁶ Maja Bonačić-Mandinić iz Arheološkog muzeja u Splitu je otpočela obradu numizmatičkog dijela zbirke. Obradeni su novci Pharosa i Herakleje (radovi u tisku).

⁷ Vidi bilješku br. 4, str. 45—47.

⁸ J. Brunšmid, *Arheološke bilješke iz Dalmacije i Panonije*, *Vjesnik Hrvatskog arheološkog društva*, N. s., sv. I, Zagreb 1895—1896, str. 149—151.

⁹ J. Brunšmid *Die Inschriften und Münzen der griechischen Städte Dalmatien*, Wien 1898.

¹⁰ Arhiv AMS, spis br. 31/1896.

¹¹ Arhiv AMS, spis br. 41/1896.

¹² N. Petrić, *Arheološke bilješke s Hvara*, *Hvarski zbornik*, Split IV, 1976, str. 221.

¹³ Spisi vezani uz pregovore R. Bučić-M. Abramić i način isplate zbirke nasljednicima nalaze se u AMS pod brojevima: 21 i 22/1933; 52, 73, 173 i 188/1934; te 11/1935.

¹⁴ Ovaj spis nema broj protokola. Predstavlja koncept primopredajnog spisa. U prilogu mu se nalazi i popis novaca, upotrijebljen kao prilog spisima 173 i 188/1934.

¹⁵ Vidi bilješku br. 4.

¹⁶ J. Brunšmid, navedeno djelo (8), str. 150—151.

¹⁷ Isto.

¹⁸ Isto.

¹⁹ M. Abramić, *Arheološki muzej u Splitu*, *Glasnik Primorske banovine*, Split, II/1939, fotografija na str. 6.

²⁰ D. Pinterović, *Najnoviji nalazi iz Dalja*, značajnog arheološkog nalazišta, *Osječki zbornik*, Osijek, IV/1954, str. 26.

- ²¹ Antička bronza u Jugoslaviji, katalog izložbe, Beograd 1969, br. 214, sl. 214.
- ²² J. Brunšmid, n. dj. (8), str. 151, br. 1.
- ²³ Isto, br. 2.
- ²⁴ Isto, br. 3.
- ²⁵ Isto, str. 150.
- ²⁶ Proističe da je F. Bulić pogriješio (cfr. F. Bulić, *Trovamenti antichi cristiani nella città di Hvar-Lesina*, Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku — u daljnjem tekstu: Vjesnik dalm., Split, XLVII—XLVIII, 1924—1925, str. 84—85.) kada je starokršćanske lucerne iz zbirke Marchi odredio kao prve nalaze tog karaktera u Hvaru, ne vodeći računa o Brunšmidovim opisima (vidi bilješku br. 8). To je već primjetio N. Petrić, n. dj. (12), str. 222.
- ²⁷ J. Brunšmid, n. dj. (8), str. 150.
- ²⁸ O. Broneer, *Corinth, Terracotta Lamps Harvard 1930*, br. 1558, photo XXIV. Zahvaljujem B. Kiriginu koji mi je skrenuo pažnju na ovu analogiju.
- ²⁹ I. Marović, *Iskopavanja kamenih gomila u Bogomolju na otoku Hvaru*, Vjesnik dalm., Split 78/1985, str. 23, sl. 13.
- ³⁰ N. Petrić, *O gradu Hvaru u kasnoj antici*, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, Split 20/1975, str. 19.
- ³¹ Z. Vinski, *Kasnoantički starosjedoci u salonitanskoj regiji prema arheološkoj ostavštini predslavenskog supstrata*, Vjesnik dalm., LXIX/1967, Split 1974, str. 35, Tab. XXVIII, 3.
- ³² Z. Vinski, n. dj. (31), Tab. XXVIII, 4.
- ³³ Isto, str. 29, Tab. XX, 8.
- ³⁴ Obje kopče donosi Z. Vinski, n. dj. (31), Tab. XX, 7 i 13.
- ³⁵ E. Salin, *La civilisation Merovingienne*, II sv., Paris 1952, str. 305—306.
- ³⁶ J. Brunšmid, n. dj. (8).
- ³⁷ P. Selem, *Egipatska božanstva u AMS*, Vjesnik dalm. LXI/1959, Split 1963, str. 95, br. 19, Tab. XV, 19.
- ³⁸ P. Selem *Egipatski šauabtiji i amuleti u AMS*, Vjesnik dalm., Split, LXIII—LXIV/1961—1962, Split 1969, str. 136, br. 30, Tab. XX, 1.
- ³⁹ P. Selem, n. dj. (38), str. 125, bilješka br. 2.
- ⁴⁰ Vidi bilješku br. 4, str. 41.
- ⁴¹ P. Selem, n. dj. (38), str. 136, br. 32, Tab. XX, 2.
- ⁴² Isto, str. 140, br. 34, Tab. XXI, 4.
- ⁴³ Isto, str. 127, br. 26, Tab. XVII, 2. Selem griješi kod donošenja slike stražnje strane, a time i pripadnog natpisa. Slika Tab. XVII, 3 ne pripada ovom šauabtiju.
- ⁴⁴ Vidi bilješku br. 39.
- ⁴⁵ P. Selem, n. dj. (37), str. 94, br. 14, Tab. XIV. Topografsku korekciju je izvršio P. Selem, *Egipatski bogovi u rimskom Iliriku*, *Godišnjak Centra za balcanološka ispitivanja*, Sarajevo 1972, knjiga 7, str. 21.
- ⁴⁶ P. Selem, n. dj. (38), str. 138, br. 33, Tab. XXI, 1—2.
- ⁴⁷ Vidi bilješku br. 39.
- ⁴⁸ P. Selem, n. dj. (38), str. 136, br. 31, Tab. XX, 1.
- ⁴⁹ Vidi bilješku 39.
- ⁵⁰ Vidi bilješku br. 4, str. 41.
- ⁵¹ Isto.
- ⁵² Isto.
- ⁵³ Svrani s nalazima iz Siska u Arheološkom muzeju u Zagrebu, koje donosi J. Brunšmid, *Antikni figuralni bronsani predmeti u hrvatskom narodnom muzeju u Zagrebu*, Vjesnik Hrvatskog arheološkog društva, Zagreb, N. s., XIII/1914, str. 246, br. 110 i 111.
- ⁵⁴ Nalaz donosi P. Selem, n. dj. (45), str. 22. O podrijetlu predmeta iz zbirke Marchi vidi N. Petrić, n. dj. (30), str. 16—17.
- ⁵⁵ S. Ljubić, *Staro-dalmatinsko penezoslovlje*, Arhiv za poviestnicu jugoslavensku, knjiga II Zagreb 1852, str. 79. Spomenutu gemu nije našao B. Kirigin, niti u splitskom, niti u zagrebačkom Arheološkom muzeju, cfr. B. Kirigin, *Antičke geme iz Staroga Grada*, Hvarski zbornik, Hvar, IV/1976, str. 205—216.
- ⁵⁶ N. Petrić, n. dj. (12), str. 221.